

NOWE DERYWATY JAKO WYMIERNE SKUTKI ZRÓŻNICOWANYCH ODDZIAŁYWAŃ ZAPOŻYCZEŃ LEKSYKALNYCH NA SŁOWOTWÓRSTWO POLSZCZYZNY XXI W.

KRYSTYNA WASZAKOWA

Wydział Polonistyki, Uniwersytet Warszawski, Warszawa, Polska

WASZAKOWA, Krystyna: New derivatives as measurable consequences of various influence of new lexical borrowings on Polish word-formation in the 21st century. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2018, Vol. 69, No 3, pp. 536 – 548.

Abstract: The article attempts to provide an answer to the questions concerning dimensions and aspects of morphological phenomena which result from the internationalization of the Polish lexicon both at the turn of the 20th and 21st centuries and in recent years. The main objective of the paper is to prove that (i) under the influence of new borrowings, new meanings are created in the newly “transplanted” forms; (ii) new composite expressions become more dominant; (iii) the scope of new hybrid lexical items broadens. A current tendency to undergo internationalization is viewed here as being inextricably bound up with “linguistic globalization” processes, which finds its confirmation in modern European languages, Slavic languages included.

Key words: Polish lexicon, word-formation, loan words, internationalization, foreign word-formation units, productive foreign morphemes

1. ZWIĄZEK TENDENCJI DO INTERNACJONALIZACJI Z OGÓLNIJ- SZYMI PROCESAMI ZACHODZĄCYMI W JĘZYKACH SŁOWIAŃSKICH

Klára Buzássyová, mając na uwadze dynamikę procesów zapożyczania ujawniającą się w wielu językach i przyczyniającą się do wzrostu ich umiędzynaradawiania się, przypisuje internacjonalizacji status „ogólnej, uniwersalnej tendencji, ogólnego, uniwersalnego procesu, który w mniejszym lub większym stopniu jest charakterystyczny dla wszystkich języków literackich” (Buzássyová, 1989, s. 272 – 273).

Polaryzację myślenia o internacjonalizacji jako tendencji przynoszą prace Karla Gutschmidta, w których jest ona ujmowana jako „pojęcie synchronicznego podejścia do języka, odzwierciedlające jego dynamikę, zmiany zachodzące w nim w określonym odcinku czasu” (Gutschmidt, 1998, s. 22 – 23; 2003)¹. Pisząc o internacjonalizacji jako jednej z działających w języku tendencji systemowych i pragma-

¹ Synchroniczne ujęcie pojęcia *tendencji*, próbuje „ocalić” J. Kořenský, odnosząc je do krótkich odcinków czasu w rozwoju języka (te nazywa *synchroniczną dynamiką*); oprócz nich zakres niniejszego pojęcia obejmuje również perspektywę dłuższego odcinka czasu, a także przejawianie się owej tendencji w dokonujących się zmianach językowych (Kořenský, 1998).

tycznych, badacz miał na uwadze intensywne zmiany dokonujące się w leksyce i systemach słowotwórczych języków słowiańskich, prowadzące z jednej strony do ich wzajemnego zbliżenia, z drugiej – do ich integrowania się z pozostałymi językami europejskimi. Tak rozumianą internacjonalizację silnie wiązał z kontaktami komunikacyjnymi w całej ich dynamice, polegającej na wchodzeniu w „sociojlingwistyczną makrosytuację, w jedną komunikatywną przestrzeń” (Gutschmidt, 1998, s. 22 – 23)².

Opisy tendencji do internacjonalizacji oraz jej oceny, przedstawione w zakresowo zróżnicowanych publikacjach z obecnego stulecia, mają wspólny tenor – mówią o jej postępującej intensyfikacji w językach słowiańskich, o utrwalaniu się cech uznanych za jej przejawy w leksyce, słowotwórstwie, a także, choć w mniejszym zakresie – w gramatyce (zob. Awramowa, 2003; Bosák, 2003; Buzássyová, 2003; Tichá – Rangelova, 2003; Rudnik-Karwatowa, 2003; Waszakowa, 2005; Svobodová, 2007; Kłymentko i in., 2008; Koriakowcewa, 2009, 2010, 2016; Tošović – Wonisch, 2016).

Procesy internacjonalizacji widziane jako przejawy ogólniejszych procesów oddziałujących na rozwój języków są przedstawiane jako zjawiska, których funkcja wykracza poza „powierzchniową strukturę” języka, poza najbardziej widoczne zapożyczenia leksykalne. O tym, że intensywność tendencji do internacjonalizacji w językach słowiańskich bynajmniej nie słabnie, ale stale wyraziście zaznacza swoją obecność – przede wszystkim widoczną w pogłębianiu się już „wyzłobionych głębokich rys” w ich systemach słowotwórczych, będących rezultatem utrwalania się produktywnych modeli słowotwórczych – świadczą zarówno dane materiałowe, jakie znajdujemy w licznych pracach dotyczących tego zagadnienia, jak i oceny wypowiadane przez badaczy na temat wpływu dominujących przejawów tendencji do internacjonalizacji na system danego języka, a także formułowane postulaty ich oglądu w szerokiej interdyscyplinarnej perspektywie. Pozwala ona widzieć owe zjawiska kompleksowo, w ich złożonych funkcjach komunikatywnych (np. stylistycznych i pragmatycznych) – mówiąc najogólniej: w działaniach językowych, ujawniających owe procesy nie tylko w ramach danego języka, ale też na styku z innymi językami (zwłaszcza z językiem angielskim), w procesie umiędzynaradawiania się języków słowiańskich, przyczyniającym się do ich integracji³.

² Termin *tendencja do internacjonalizacji* (pojęcie nadrzędne względem procesów internacjonalizacji) w rozumieniu, jakie nadał mu Gutschmidt, funkcjonuje jako *tertium comparationis* w zbiorowym tomie porównawczym *Słowotwórstwo/Nominacja*. Studia na temat przejawów internacjonalizacji w językach wschodnio-, zachodnio- i południowsłowiańskich są tu prezentowane w jasno określonej konfrontatywnej perspektywie: z jednej strony pozwalającej na ogląd bardzo zróżnicowanych zjawisk świadczących o umiędzynaradawianiu internacjonalizacji w tych językach, z drugiej zaś – uwzględniającej kontekst właściwych im innych tendencji (systemowo-typologicznych i pragmatycznych) – por. Ohnheiser, 2003.

³ Wypowiedzi na ten temat znajdziemy na przykład w następujących pracach: Gutschmidt, 2003; Kořenský, 2003; Ohnheiser, 2003; por. też znacznie wcześniej formułowane sądy dotyczące obserwacji w tym zakresie w opisach tendencji do internacjonalizacji przedstawianych przez wielu autorów, autorów, zob. np. Buzássyová, 1989; Bosák, 1999.

2. ŻYWOTNOŚĆ TENDENCJI DO INTERNACJONALIZACJI W SŁOWOTWÓRSTWIE POLSZCZYZNY OBECNEGO STULECIA

Na takie sformułowanie tytułu niniejszego punktu rozważań pozwala wyraźnie zaznaczająca się obecność zaobserwowanych wcześniej procesów oraz kontynuacja niektórych z nich w postaci nowych zjawisk. Ich dynamika i skala dały podstawę do sformułowania sądu o uintensywnieniu się tendencji do internacjonalizacji w polskim słowotwórstwie oraz potwierdzenia słuszności wyrażanych opinii o wpływie zapożyczonych leksemów (głównie o anglo-amerykańskiej proveniencji) na rozwój tendencji systemowych, leżących u podstaw zmian typologicznych – por. Waszakowa, 2005, 2007. Choć okres kilkunastu lat w rozwoju języka jest zdecydowanie zbyt krótki, by formułować sensowne wnioski o ogólnych zmianach wpływających na ów rozwój, to jednak wydaje się wystarczający w badaniach mających na celu pokazanie z jednej strony ciągłości procesów internacjonalizacji w słowotwórstwie polszczyzny, z drugiej zaś – charakterystyki tych zjawisk obejmującej ich cechy formalne, semantyczne i pragmatyczne.

Większość branych pod uwagę wyrazów pełni funkcję nominatywną. Są one nazwami zjawisk związanych z szeroko rozumianą rzeczywistością obecnego stulecia, tak jak wcześniej zapożyczane i tworzone jednostki świadczące o uintensywnieniu się tendencji do internacjonalizacji w polszczyźnie. Niektóre innowacje zawierają również treści ekspresywne i aksjologiczne – wyrażają stosunek nadawcy wobec zjawiska (do którego odnosi się derywat), czasem też jego perswazyjne nastawienie względem odbiorcy. Jest to szczególnie widoczne w produktywnych typach słowotwórczych wyspecjalizowanych w przekazywaniu cech pragmatycznych – wyrazisty przykład stanowią tu *composita* z segmentami *-holik* i *-holiczka* (por. *sportoholik*, *fitnessholiczka*) czy *-gate* (np. *Tuskgate* ‘afera Tuska’) utworzone przez analogię do wyrazowego modelu: *alkoholik* i *Watergate*, wyrażające ocenę negatywną wynikającą z ich znaczenia kodowego: *-holik* ‘ten, który jest uzależniony’ i *-gate* ‘afera na wielką skalę’.

W przypadku wielu innych środków słowotwórczych (np. sufiksu *-izacja/-yzacja*) nacechowanie pragmatyczne jednostek utworzonych z ich udziałem jest wyrażane kontekstowo, jak np. w formacji *urbanizacja* < *Orban* użytej następującym kontekście:

Dobra zmiana widziana z Węgier. Polsce nie grozi urbanizacja [tytuł]
<http://wyborcza.pl/1,75968,19528228,dobra-zmiana-widziana-z-wegier-polsce-nie-grozi-urbanizacja.html>; dostęp: 19. 7. 2018.

Brany pod uwagę w niniejszym opracowaniu materiał przywołuję z otwartego zbioru innowacji – stanowi on korpus danych leksykalnych, pochodzących z następujących źródeł: słowników neologizmów i opracowań im poświęconych, danych *Obserwatorium Językowego UW* (dalej OJ UW), *Narodowego Korpusu Języka Polskiego* (dalej NKJP), z wyszukiwarki PELCRA oraz własnej ekscerpcji (z ogólnie dostępnych portali i z użyciem wyszukiwarki Google).

fitnessklub, fitnessplan, fitnessholik, fitnessholiczka, oraz b) *fit-* < *fitness*: *fitblogger, fitklub, fitplan*;

- 4) podtrzymują produktywność obcych segmentów i formantów typu *bio-*, *eko-*, *cyber-*, *info-*.⁷

Podsumowując, zapożyczenia „użyźniają” polskie słowotwórstwo m. in. przez to, że sprawiają, że środki rodzime i wcześniej zaadaptowane cząstki obce pod wpływem nowych zapożyczeń aktywizują się. Świadczą o tym np.: (1) utrzymująca się od dziesięcioleci wysoka aktywność sufiksów *-acja, -izm/-yzm, -ista/-ysta*; (2) liczne konstrukcje potoczne tworzone na gruncie polszczyzny: zarówno od zapożyczonych tematów i rodzimych sufiksów, jak np. *-ak, debeściak* < ang. *the best*, *bodzia* < ang. *body*, *facebookowiec* < ang. *facebook*, *tweeterowiec* < ang. *tweeter*, jak i od wyrazów rodzimych lub zadomowionych za pomocą obcych formantów, por. *plażing* ‘plażowanie’, *spacing* ‘spacerowanie’.

4. NOWE STRUKTURY Z OBCYMI ELEMENTAMI; PRODUKTYWNE MODELE I ŚRODKI SŁOWOTWÓRCZE

W niniejszym punkcie przedstawię przykłady pokazujące: (i) stałą aktywność charakterystycznych obcych elementów słowotwórczych w najnowszej warstwie polszczyzny⁸; (ii) różne sposoby słowotwórczej adaptacji nowych anglicyzmów; (iii) wyodrębnianie się *in statu nascendi* nowych segmentów słowotwórczych w zapożyczonych leksemach.

Mając świadomość, że ograniczone rozmiary artykułu nie pozwalają w integralny sposób pokazać zróżnicowanych przejawów internacjonalizacji w słowotwórstwie polskim obecnego stulecia (to zadanie na miarę monografii), koncentruję się na zaprezentowaniu najważniejszych kwestii z zakresu podjętej tematyki. Przedstawiam zatem najbardziej charakterystyczne dla omawianego zagadnienia typy struktur, zarówno te, które od dziesięcioleci cechuje wysoka produktywność, jak i aktywne od niedawna, np. w wyrażnie określonym znaczeniu i/lub funkcji pragmatycznej.

4.1 Derywaty proste z formantami obcymi

4.1.1 Struktury sufiksalne

Wśród nominalnych formacji sufiksalnych dużą aktywność wykazują cząstki takie, jak: *-ada/-iada*: *hejterada* ‘zachowania hejterów; hejtowanie, wyrażanie hej-

⁷ Produktywność tego typu segmentów dezintegralnych, genetycznie obcych, w dużej mierze wyodrębnionych z leksykalnych zapożyczeń o statusie internacjonalizmów, przyczynia się do zwiększenia aktywności procesów słowotwórczych. Te z kolei przyczyniają się do wydzielenia innych powtarzalnych elementów z jednostek zapożyczonych i powstawania nowych środków słowotwórczych, jak np. *emo-*, por. *emoklony, emotrendy* < *emotikon*.

⁸ Ocenę produktywności cząstek słowotwórczych opieram na danych materiałowych. Koncentruję się na badaniu aktywności cząstek obcych w derywatach z przełomu XX i XXI oraz ostatnich kilkunastu lat.

tu', *hipsteriada* 'zachowania hipsterów', *sorosiada* 'o działaniach Sorosa'; **-er**: *brexiter* 'zwolennik Brexitu', *darter* 'grający w darta', *bloker* (lm: *blockersi*)⁹ 'chłopiec/młodzi ludzie spędzający wolny czas pod blokiem', *eliter* ekspr. 'o kimś należącym do elity', *hejter* < *hejtować*, *hejt*, *youtuber* < *YouTube*; **-ja**, zwłaszcza warianty: **-acja**, **-izacja/-yzacja**, wyodrębniane w zapożyczonych leksemach oraz rzeczownikach tworzonych na gruncie polszczyzny: *makrelizacja* < *Makrela* (ekspr. określenie Angeli Merkel), *smartfonizacja* < *smartfon*, *tabletyzacja* < *tablet*, *tabloidyzacja* < *tabloid*, *twitteryzacja* < *twitter*; **-ing**: *surfing* 'serfowanie', *trolling* 'trollowanie'. Przyrostek ten, jak już wspomniałam, wykazuje szczególną aktywność w tworzeniu licznych potocznych nazw czynności typu *łomżing* 'towarzyskie picie piwa Łomża', *morzing* 'spędzanie wakacji nad morzem', *parawaning* 'ogradzanie się parawanem na plaży' czy wymienione wcześniej: *plażing* i *spacing*.

Przez analogię do istniejących w języku nazw chorób typu *psychoza*, *skleroza* powstała seria derywatów z przyrostkiem **-oza**, ale mających specyficzną funkcję. Wyrażają one jednoznacznie negatywną ocenę nadawcy w odniesieniu do zjawiska (wskazanego w temacie słowotwórczym), które jest uznane za nienormalne, nieetyczne itp. i z tego względu traktowane z wyraźną dezaprobatą, ironicznie jako swego rodzaju choroba. Oto przykłady takich nazw: *celebrytoza* 'cechy, zachowania celebrytów', *ekranoza* 'ustawianie ekranów dźwiękochłonnych tam, gdzie jest to zbyt ciche', *festiwaliza* 'organizowanie zbyt dużej liczby festiwali i innych imprez kulturalnych, głównie w celach konsumpcyjnych i marketingowych', *grantoza* 'kierowanie się przy występowaniu z wnioskami o granty względami pozamerytorycznymi, także nieetycznymi', *punktoza* 'ocenianie osiągnięć naukowych wyłącznie na podstawie liczby zdobytych punktów przyznawanych według ogólnych ustaleń', *znakoza* 'nagromadzenie znaków drogowych w stopniu utrudniającym lub uniemożliwiającym ich percepcję'. Struktury tego typu wymagają uzupełnień kontekstowych z racji właściwej im kondensacji semantycznej.

Stała produktywność cechuje również przyrostki **-izm/-yzm**, **-eizm** (**-alizm**, **-onizm**): *apateizm* < *apatia*, *apatyczny*, *symetryzm*, *synergizm* < *synergia*, *naszyzm*, *wiekizm* < ang. *ageizm* 'dyskryminowanie osoby ze względu na jej wiek', *multikulturalizm*, *tolerancjonizm*, a także **-ista/-ysta**, np. *symetrysta* < *symetria*, *synergista* < *synergia*, *wikipedysta* 'internauta zajmujący się tworzeniem i edytowaniem Wikipedii'.

Mniej liczne serie tworzą sufiksy: **-ator**: *demotyuator(y)* 'demotywuujący obrazek z zabawnym, często ironicznym podpisem, komentarzem'/'to, co demotywuje', *molestator* 'który molestuje'; **-essa**: *ambasadoressa*, *autoressa*, *profesoressa*, *sponsoressa* (formacje te różnią się od swoich podstaw nacechowaniem pragmatycznym: funkcjonują jako indywidualizmy, wyrażające dystans nadawcy wobec osoby tak nazwanej).

⁹ Por. omawiane w dalszej części pracy derywaty *milenialsi* i *terytorialsi*.

4.1.2 Struktury prefiksalne

Wśród obcych przedrostków stałą produktywność wykazują następujące: **anty-**: *antyan, antyfulol, antykawiarnia, antymatrix, antynaziol* < *naziol* (*nazista*), *antyunijny* < *UE*, *antyputinowski*; **de-**: *debizantynizacja, demarketyzacja, deprowincjonalizacja* (*Polski*), *dewojtylizacja* < *Wojtyła* (*Jan Paweł II*); **kontr-**: *kontrdemonstracja, kontrmanifa*; **re-**: *rehejtować, renacjonalizacja, retweetować*; **super-**, por. np. rzeczowniki związane z ang. wyrażeniem *superfood*: *superjedzenie, superodżywianie, superposilek, superprodukty, superżywność* oraz przymiotniki typu *supermasakryczny, superzjawiskowy*.¹⁰

4.2. Złożenia z członami obcymi

4.2.1 Złożenia, w których oba człony są samodzielnymi wyrazami

4.2.1.1 Struktury z powtarzalnym pierwszym członem obcym

a) o pełnej postaci

blog-/blogo-: *blogospot, blogosfera, blogotest*;

dron-: *dron-karetka, dronlot/Dronlot, dronpoczta, dronprzesyłki, drontaxi*;

fitness-: *fitnessakademia, fitnessfan, fitnessgrupa, fitnessklub, fitnesszajęcia*;

gej-/gejo-: *gejbar, gejklub, gejpara, gejpartner, gejparada, gejoślub, gejturystyka*.

b) o postaci skróconej (zdezintegrowanej)

alko- < *alkohol*: *alkoblokada, alokogogle, alkomat, alkopróba, alkotest*;

audio- < *audiowizualny*: *audiodeskrypcja, audioksiążka, audioprzewodnik*;

bio- < *biologiczny*: *bioatak, biobawelna, bioinżynieria, biomateriał, biopenetracja*;

cyber- < *cybernetyczny* ‘związany z komputerem, siecią informatyczną, z Internetem’: *cyberblogowiec, cyberdokument, cyberdżihad, cybermafia, cybermobbing, cyberniania*;

eko- < *ekologia, ekologiczny*: *ekoenergia, ekokomisja, ekomateriał, ekopojemnik, ekowyrób*;

e- < *elektroniczny*: *e-czytnik, e-papieros, e-rower, e-seks, e-sąd, e-śmieci, e-wydanie*;

edu- < *edukacja, edukacyjny*: *edubiznes, eduimpreza, eduprojekt, edurynek*;

elektro- I < *elektroniczny*: *elektrogadżet, elektroprodukcja, elektroodpad, elektrośmieć*¹¹;

elektro- II < *elektryczny*: *elektrobus, elektroprzyszczad*;

emotiko-/emo- < *emotikon*: *emotikoikonki/emoikonki, emoklon(y), emotrendy*;

euro- I < *Europa, europejski*: *eurobiedota, eurobiskup, eurosierota*;

euro- II < *Unia Europejska*: *eurofeminizm, euronazista, euroskrzynka, eurowtyczka*;

femi- < *feministka, feministyczny, feminizm*: *femiaktywistka, femimanifestacje, feminazizm*;

¹⁰ Niektóre z podanych w tej grupie struktur są dwumotywacyjne; przy drugiej motywacji mają formant złożony: prefiksально-sufiksalny.

¹¹ W niektórych derywatach (np. *elektroodpad, elektrośmieć*) człon *elektro-* ma oba znaczenia, tu wydzielone jako dwa odrębne.

fit- < *fitness*: *fitblogger*, *fitbloggerka*, *fitcelebryta*, *fitklub*, *fitplan*;
homo- < *homoseksualny*: *homoadopcja*, *homodemonstracja*, *homoerotyzm*, *homoterror*;
i- < *Internet*: *i-bilet*, *i-szkola*, *iPKO*, *i-rynek*, *i-zakupy*;
korpo- < *korporacja/korporacyjny*: *korpoholik*, *korpoludek*, *korposzczur*, *korpoświat*;
narko- < *narkotyk*, *narkotyczny*, *narkotykowy*: *narkobandyta*, *narkogoogole*, *narko-test*;
onko- < *onkologiczny*, *onkologia*: *Onkobieg* ‘bieg organizowany na terenie ursynowskiego Centrum Onkologii oraz Instytutu Hematologii i Transfuzjologii’, *onko-celebryta*;
sakro- < *sakralny*, *sacrum*: *sakrobiznes*, *sakrokicz*, *sakromedytacje*, *sakroturystyka*;
seks-/sex- < *seks*, *seksualny*: *seksbielizna*, *seksoferta*, *seksrandka*, *sextaxi*;
tele- I < *telewizja*, *telewizyjny*: *teledukator*, *telefon*, *telekomputer*, *teletutor*;
tele- II < *telefon*, *telefoniczny*: *telekod*, *telepin/telePin*, *teleserwis*;
wege- < *wegetariański*, *wegetarianizm*: *wegedieta*, *wegejadłospis*, *wegeposilek*.¹²

4.2.1.2 Struktury z powtarzalnym drugim członem obcym

a) o pełnej postaci

-fan: *dzieciofan*, *mundialofan*, *CR7fan*¹³, *ronaldofan*, *serialofan*;
-fobia: *islamofobia*, *klerofobia*, *dzieciofobia*, *narkofobia*;
-mania: *grantomania*, *komórkomania*, *esemesomania*, *punktomania*, *smartfonmania*;
-terapia: *delfinoterapia*, *kinoterapia*, *lasoterapia*, *spaceroterapia*.

b) o postaci skróconej (zdezintegrowanej)

-bus < *autobus*: *słuchobus* ‘specjalny autobus przystosowany do wykonywania badań słuchu (używany zwłaszcza w ramach kampanii społecznej Narodowy Test Słuchu)’, *bronkobus* pot. < *Bronek* + *autobus* > ‘autobus, którym Bronisław Komorowski podróżował w celach promocyjnych podczas swojej kampanii prezydenckiej’, podobnie: *dudabus* pot. < *Andrzej Duda*;
-mat < *automat*: *biletomat*, *gotówkomat*, *kawomat*, *książkomat*, *wpłatomat*, *znaczkomat*;
-reksja < *anoreksja*: *alkoreksja* ‘anoreksja połączona z alkoholizmem, polegająca na częstym zastępowaniu posiłków alkoholem’, *ciężoreksja*.

4.2.2 Złożenia z jednym członem niesamodzielnym (związanym)

4.2.2.1 Struktury z powtarzalnym pierwszym członem obcym

auto- ‘dotyczący czynności skierowanej na jej wykonawcę (jej rezultatu)’: *autoeutanazja*, *autoplagiat*, *autouzupelnienie*;
multi- ‘wielość, duża liczba, dotyczący wielu dziedzin’: *multicentrum*, *multidyscyplinarny (zespół)*, *multibramkarz*, *multikulturalizm*;

¹² Nb. człon ten funkcjonuje już jako samodzielny wyraz w języku potocznym, por. konteksty: *Zostań wege./Pyszne posiłki wege*.

¹³ Pierwszy człon *CR7* jest skróconą nazwą piłkarza Cristiano Ronaldo dos Santos Aveiro, noszącego koszulkę z numerem 7.

turbo- ‘o zwiększonej mocy, maksymalny, intensywny’: *turboklamstwo*, *turboliberal*, *turbonieuctwo*;

web-: skrót od *World Wide Web*: *webinterfejs*, *webstrona*, *websieć*, *webportal*.

4.2.2.2 Struktury z powtarzalnym drugim członem obcym

-exit ‘wyjście’ < ang. *exit*: *Brexit/brexit*, *Grexit/grexit*, *Italexit/italexit*, *Polexit/polexit*;

-filia ‘zamiłowanie, upodobanie’ < gr. *philia*: *islamofilia*, *putinofilia*;

-gate ‘afera, skandal w skali społecznej, politycznej’ < ang. *Watergate*: *ratuszgate*, *AmberGoldgate*, *toitoigate*, *Tuskgate*;

-holik/-oholik ‘chorobliwie uzależniony’ < ang. *workaholic*: *putinoholik*, *siecioholik*, *sportoholik*, *tuskoholik*;

-holizm/-oholizm: ‘chorobliwe uzależnienie’ < ang. *workaholism*: *infoholizm*, *putinoholizm*, *serialoholizm*;

-land/-landia ‘miejsce, teren’ < ang. *land*: *fitnessland/Fitnessland*, *tuskoland/tuskolandia* ‘kraj rządzony przez Tuska’.

4.3 Derywaty proste utworzone od zapożyczeń z udziałem środków (i technik) rodzimych

4.3.1 Struktury sufiksalne

W badanym materiale znalazły się m. in. derywaty rzeczownikowe z następującymi sufiksami: **-ownica**: *googlownica* pot. ‘wyszukiwarka internetowa Google’, **-ak**: *zombiak* < *zombie*, *bodziak* ‘ubranko dla małych dzieci typu body’, **-anka**: *galerianka* ‘niepełnoletnia dziewczyna świadcząca usługi seksualne klientom galerii handlowych, często w zamian za artykuły kupowane w sklepach znajdujących się w takich galeriach’, **-ka**: *czipówka* ‘karta czipowa’; **-nik**: *hejtownik*; **-owicz**: *allegrowicz* < *Allegro*, *instagramowicz*, *smartfonowicz*; **-owiec**: *genderowiec*, *smartfonowiec*, *startupowiec* < *startup*, *tabletowiec*; **-ownia**: *burgerownia* < *burger*; **-stwo**: *hipsterstwo*; **-arz**: *gadżeciarz*, *selfiarz*, a także przymiotnikowe z przyrostkami: **-owy** (np. *genderowy*, *start-upowy*, *twitterowy*), **-ański** (np. *wegański* < *wege*), **-ski** (np. *hipsterski*), **-istyczny** (np. *tolerancjonistyczny*).

4.3.2 Struktury paradygmatyczne¹⁴

Pełnią funkcję adaptacyjną, polegającą na utworzeniu od zapożyczenia leksykalnego rzeczownika lub czasownika poprzez nadanie mu cech fleksyjnych właściwych tej części mowy.¹⁵ Formalnym znamieniem włączenia przejętej jednostki (nie-

¹⁴ Sposób rozumienia derywacji paradygmatycznej i jej zakresu jest tu taki sam jak w monografii poświęconej temu typowi struktur – por. Waszakowa, 1996.

¹⁵ W większości tego typu struktur proces słowotwórczy sprowadza się do nadania zapożyczonej formie statusu jednostki fleksyjnej, co jest uwarunkowane czynnikami gramatycznymi (składniowymi).

odmiennej) do danego paradygmatu koniugacyjnego są następujące końcowe segmenty właściwe postaci bezokolicznikowej (prostej lub rozszerzonej o cząstkę *-iz-*): *-ować*: *blogować*, *boldować*, *botoksować*, *burgerować*, *dronować*, *esemesować*, *fri-stajlować* *środ.* < *free style*, *grillować*, *hejtować*, *instagramować*, *mailować*, *memo-wać*, *selfować*, *skypować*, *tabloidyzować*, *twittować*; *-ać*: *googlać* < *Google*; *-ić*: *celebryścić*, *focić* < *sweet focia*, *focia*; *-nąć*: *esemesnąć*, *skypnąć*, *twitnąć*.

Zbiór struktur prefiksalnych (lub prefiksально-paradygmatycznych przy drugiej motywacji) tworzą czasowniki z następującymi przedrostkami: *od-*, por. *odchipować* (*odczipować*) < *hipować* (*czipować*), *chip* (*czip*); *po-*: *pohejtować* < *hejtować*, *hejt*, *poskypować* < *skypować*, *skype*, *pojacuzzować* < *jacuzzować*, *jacuzzi*; *wy-*: *wyboldować* < *boldować*, *bold*, *wyoutubować* < *youtubować*, *youtube*; *z-*: *zchipować* < *chipować*, *chip*, *zguglować* < *guglować*, *Google*, *złajkować* < *lajkować*, *lajk*; *za-*: *zachipować*, *zajajkować*, *zaskypować* < *skypować*, *skype*. Motywację przymiotnikową mają czasowniki *ukompatybilnić* < *kompatybilny* i *zokcydentalizować* < *okcydentalny*.¹⁶

W derywacie *milenialsi* o parafrazie ‘osoby urodzone między 1980 a 2000 rokiem, przed Millenium’¹⁷ proces adaptacji słowotwórczej i fleksyjnej zapożyczonego z języka angielskiego leksemu *millennials* polega na podwojeniu liczby mnogiej poprzez dodanie do formy angielskiej rzeczownika w liczbie mnogiej jej wykładnika fleksyjnego (*-i*).¹⁸ W utworzonej na gruncie polszczyzny przez analogię do tego typu struktur formacji *terytorials(i)* ‘Wojska Obrony Terytorialnej’ następuje dezintegracja części tematu fleksyjnego przymiotnikowej podstawy słowotwórczej – segment *-n-* nie wchodzi do tematu słowotwórczego nowego rzeczownika.

5. ZAKOŃCZENIE

Wyrazem silnego wpływu języka angielskiego na polszczyznę są nie tylko zapożyczenia bezpośrednie, takie jak *chip*, *e-mail*, *haker*, określane też jako *właściwe*, ale również rozmaitego typu struktury utworzone na gruncie języka zapożyczającego z udziałem obcych tematów i/lub formantów (członów złożień), jak np. w języku polskim *cyber-wojna* < ang. *cyber-war*; *e-książka* < ang. *e-book*, *e-czytanie* < ang. *e-learning*; *gadżetoholik*, *internetholik*, *ślodyczoholik*.

¹⁶ Z zestawienia niniejszych danych z paralelnymi czeskimi, podanymi przez I. Bozděchovą w artykule *Slovotvorná adaptace nových anglicismů v češtině* (Bozděchová, w druku), widać, że w obu językach i repertuar zapożyczonych jednostek werbalnych, i sposoby ich adaptacji są zbliżone.

¹⁷ Por. Wikipedia “pokolenie ludzi urodzonych w Polsce od 1984 do 1997 roku [...], a w innych krajach, np. USA pokolenie wyżu demograficznego z lat 80. i 90. XX wieku^[3]. Nazywane jest również „pokoleniem Milenium”. Dostęp: 25. 8. 2018.

¹⁸ Ten rodzaj adaptacji zapożyczeń angielskich z fleksyjnym wykładnikiem liczby mnogiej cechuje produktywność; językoznawcy (por. Fisiak, 1961; Kreja, 1963) zwrócili uwagę na przejmowanie form typu *Eskimos* do polszczyzny jako singularis i włączanie ich w polską odmianę, co skutkuje tym, że forma ta staje się tematem fleksyjnym, do którego dołączane są końcówki fleksyjne będące wykładnikami lm, por. forma *Eskimos(i)*.

Z literatury przedmiotu wiemy, że procesy słowotwórczej adaptacji elementów obcych w językach słowiańskich są w znacznym stopniu paralelne, chociaż różnicowane choćby ze względu na możliwości i ograniczenia danego języka.¹⁹

O sile tego wpływu na języki słowiańskie świadczą przede wszystkim zauważone i opisane przez badaczy (por. Buzássyová, 1989; Gutschmidt, 2003; Kořenský, 2003; Ohnheiser, 2003; Waszakowa, 2005) dwa ściśle ze sobą związane zjawiska: wzrost określonego typu innowacji leksykalnych i słowotwórczych, interpretowanych jako rezultat integracji języków wynikającej z intensyfikacji kontaktów międzynarodowych i szybkiej wymiany myśli (m. in. dzięki Internetowi) oraz zauważalne tendencje systemowe. Jedną z nich jest zauważalny wzrost aglutynacyjności (kosztem ograniczenia fleksyjności), widoczny w ekspansji modeli słowotwórczych, nie mających słowiańskich (łacińskich) korzeni, łamiących reguły systemowe – jak to się dzieje np. w polszczyźnie w przypadku złożzeń typu *wegedieta* ‘dieta wegańska’, *fitbloggerzy* ‘bloggerzy zajmujący się fitnesssem’ czy derywatów prefiksalnych typu *proKolej* (pisownia oryginalna).

Piszący o tendencji do internacjonalizacji – zjawisku wyraźnie zaznaczającym swą obecność nie tylko w językach słowiańskich – zwracają uwagę na jego związek z procesami globalizacji stosunków politycznych, gospodarczych i społecznych, których dynamika w latach 90. XX w. zgodnie z opinią politologów i innych badaczy tego zjawiska uległa gwałtownemu przyspieszeniu (por. Anioł, 2003). Intensywność przenikania elementów języka angielskiego do innych języków, owszem, jest związana z tymi procesami, ale nie powinna być wyolbrzymiana. Z perspektywy globalizacji ważniejsza jest bowiem rola języka ogólnoswiatowego (por. Uher, 2001 – 2002, s. 112; Waszakowa, 2005, s. 196). Nie bez znaczenia jest też zauważalny w wypowiedziach naukowych i tzw. „medialnych” krytycyzm wobec nadużywania pojęcia *globalizacja*: przypisywania zjawiskom o randze europejskiej i amerykańskiej statusu światowego. Dotyczy to również odpowiednich narracji na temat procesów językowych.²⁰

Bibliografia

ANIÓŁ, Włodzimierz: Procesy globalizacyjne we współczesnym świecie. In: Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych. Eds. K. A. Wojtaszczyk – W. Jakubowski. Warszawa: Aspra-Jr 2003, s. 801 – 816.

BOSÁK, Ján: Procesy internacjonalizácie dnes. In: Jazykovedný časopis, 2003, roč. 54, č. 1 – 2, s. 3 – 5.

¹⁹ Liczne tego typu przykłady w językach słowiańskich znajdziemy w wielu pracach omawiających zjawisko internacjonalizacji w perspektywie jednego języka lub porównawczo – por. np. Rudnik-Karwatowa, 2003; Koriakowcewa, 2010; Pietruchina, 2010; Mengel, 2014; Karpiłowska, 2016; Tošovíc – Wonisch, 2016.

²⁰ W tym kontekście sytuuje się też wypowiedź słowackiego językoznawcy, S. Ondrejoviča – por. Ondrejovič, 2017.

BOSÁK, Ján (ed.): Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1999. 165 s.

BOZDĚCHOVÁ, Ivana: Vliv angličtiny na češtinu. In: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Eds. F. Daneš et al. Praha: Academia 1997, s. 271 – 279.

BOZDĚCHOVÁ, Ivana: Slovo tvorná adaptace nových anglicismů v češtině. (w druku)

BUTTLER, Danuta: Tendencje rozwojowe w zasobie słownym powojennej polszczyzny. In: Współczesna polszczyzna. Wybór zagadnień. Ed. H. Kurkowska. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1981, s. 187 – 219.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Tendencia k internacionalizácii. In: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Eds. J. Horecký – K. Buzássyová – J. Bosák et al. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1989, s. 272 – 273.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: K dimenziám internacionalizácie slovnej zásoby. In: Internacionalizmy v nové slovní zásobě. Eds. Z. Tichá – A. Rangelova. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 2003, s. 5 – 16.

BUZÁSSYOVÁ, Klára – WASZAKOWA Krystyna: Tendencia k internacionalizácii (s ohľadom na funkčnú diferenciaciu internacionalizácie v rozličných sférach komunikácie). In: Słowotwórstwo/Nominacja. Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. 1. Red. naukowy I. Ohnheiser. Opole: Universität Innsbruck – Institut für Slawistik, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 2003, s. 49 – 58.

FISIAK, Jacek: Zjawisko depluralizacji niektórych rzeczowników angielskich zapożyczonych przez język polski. In: Język Polski, 1961, roč. XLI, č. 2, s. 138 – 139.

GUTSCHMIDT, Karl: Общие тенденции специфические формы их представления в современных славянских языках. In: Jazykovedný časopis, 1998, roč. 49, č. 1 – 2, s. 5 – 26.

GUTSCHMIDT, Karl: Типологични тенденции. In: Słowotwórstwo/Nominacja. Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. 1. Red. naukowy I. Ohnheiser. Opole: Universität Innsbruck – Institut für Slawistik, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 2003, s. 341 – 355.

KORIAKOWCEWA, Elena (ed.): Przejawy internacionalizacji w językach słowiańskich. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej 2009. 205 s.

KORIAKOWCEWA, Elena (ed.): Aktualne problemy komparatystyki słowiańskiej: teoria i metodologia badań lingwistycznych. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej 2010. 255 s.

KORIAKOWCEWA, Elena (ed.): Współczesne językoznawstwo słowiańskie. Teoria i metodologia badań. T. I. Słowotwórstwo. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej 2016. 140 s.

KOŘENSKÝ, Jan: Metodologické problémy zkoumání proměn současných slovanských jazyků. In: Jazykovedný časopis, 1998, roč. 49, č. 1 – 2, s. 27 – 33.

KOŘENSKÝ, Jan: Internacionalizace současných slovanských jazyků – možnost nebo nutnost? In: Jazykovedný časopis, 2003, roč. 54, č. 1 – 2, s. 7 – 12.

KREJA, Bogusław: O tzw. depluralizacji w języku polskim. In: Język Polski, 1963, roč. XLIII, č. 1 – 2, s. 27 – 36.

MENGEL, Svetlana (ed.): Slavische Wortbildung im Vergleich. Theoretische und pragmatische Aspekte. Berlin: LIT-Verlag 2014. 678 s.

OHNEISER, Ingeborg: Системно-структурные тенденции. In: Słowotwórstwo/Nominacja. Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. 1. Red. naukowy I. Ohnheiser. Opole: Universität Innsbruck – Institut für Slawistik, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 2003, s. 319 – 338.

OHNEISER, Ingeborg (ed.): Słowotwórstwo/Nominacja. Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. 1. Red. naukowy I. Ohnheiser. Opole: Universität Innsbruck – Institut für Slawistik, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 2003, 541 s.

ONDREJOVIČ, Slavomír: Несколько слов о пуризме и глобализме (глокализме) современности. In: Актуальные этноязыковые и этнокультурные проблемы современности: этнокультур-

ная и этноязыковая ситуация – языковой менеджмент – языковая политика. Книга III. Ed. G. P. Nieszczyminenko. Москва: Издательский Дом ЯСК 2017, с. 159 – 168.

RUDNIK-KARWATOWA, Zofia (ed.): Procesy innowacyjne w językach słowiańskich. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy 2003. 257 s.

SVOBODOVÁ, Diana: Internacionalizacie současné české slovní zásoby. Ostrava: Universitas Ostraviensis 2007. 141 s.

TICHÁ, Zdeňka – RANGELOVA, Alben (ed.): Internacionalizmy v nové slovní zásobě. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 2003. 239 s.

TOŠOVIĆ, Branko – WONISCH, Arno (ed.): Wortbildung und Internet. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz 2016. 524 s.

UHER, František: Jazyková globalizace, čeština a její výuka. In: Český jazyk a literatura, 2001 – 2002, roč. 51, s. 111 – 119.

WASZAKOWA, Krystyna: Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki z formantami paradygmatycznymi. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1996. 167 s.

WASZAKOWA, Krystyna: Przejawy internacionalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2005. 265 s.

WASZAKOWA, Krystyna: Internacionalizacja współczesnej polszczyzny – szansa czy zagrożenie? In: Przegląd Humanistyczny, 2007, roč. LI, č. 1, s. 219 – 228.

АВРАМОВА, Цветанка Д.: Словообразовательни тенденции при съществителните имена в Българския и Чешкия език в края на XX век. София: Heron Press 2003. 259 с.

КАРПІЛОВСЬКА, Євгенія А.: Системно-структурний підхід до вивчення динаміки сучасної української мови: здобутки та перспективи. In: Українська мова, 2016, том 60, № 4, с. 41 – 60.

КЛИМЕНКО, Ніна Ф. – КАРПІЛОВСЬКА, Євгенія А. – КИСЛЮК, Ларуса П.: Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ: Національна академія наук України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні 2008. 335 с.

КОРЯКОВЦЕВА, Елена И.: Об интегрирующей роли общеславянского фонда интернациональных морфем в эпоху глобализации. In: Aktualne problemy komparatystryki słowiańskiej: teoria i metodologia badań lingwistycznych. Ed. E. Koriakowcewa. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej 2010, s. 89 – 113.

КОРЯКОВЦЕВА, Елена И.: К вопросу об инновационных процессах в русском, польском и чешском языках в эпоху глобальной интернационализации. In: Актуальные этноязыковые и этнокультурные проблемы современности: этнокультурная и этноязыковая ситуация – языковой менеджмент – языковая политика. Книга III. Ed. G. P. Nieszczyminenko. Москва: Издательский Дом ЯСК 2017, с. 455 – 480.

НЕЩИМЕНКО, Галина П. (ed.): Актуальные этноязыковые и этнокультурные проблемы современности: этнокультурная и этноязыковая ситуация – языковой менеджмент – языковая политика. Книга III. Москва: Издательский Дом ЯСК 2017. 526 с.

ПЕТРУХИНА, Елена В. (ed.): Новые явления в славянском словообразовании: система и функционирование. Москва: Издательство Московского университета 2010. 442 с.

Źródło internetowe

Narodowy Korpus Języka Polskiego – wyszukiwarka PELCRA. Dostępny na: <http://nkjp.pl/>.

BOZDĚCHOVÁ, Ivana: Anglicismy v českém lexiku. In: CzechEncy. Nový encyklopedický slovník češtiny. Ed. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová. 2017.

<https://www.czechency.org/slovník/anglicismy%20v%20C4%8CE-SK%C3%89M%20LEXIKU>. Dostęp: 27. 8. 2018. Obserwatorium Językowe UW. Dostępny na: <https://www.czechency.org/slovník/ANGLICISMY%20V%20C4%8CE-SK%C3%89M%20LEXIKU>.